

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ЧМІЛЬ Алли Сергіївни
на тему: **«Розвиток ринку продукції бджільництва України**
в умовах глобальних викликів»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Бджільництво має запилювально-медовий напрям, що забезпечує виробництво продукції та використання бджіл в якості запилювачів ентомофільних сільськогосподарських рослин. Близько 90 % пасік знаходяться у приватній власності. При цьому за організаційною формою господарювання бджільництво є найближчим до фермерства.

Виробничий фонд галузі налічує 400 тисяч бджолярів та близько 3 млн бджолосімей, а валове річне виробництво меду перевищує 70 тисяч тонн, що ставить Україну на перше місце в Європі та на четверте в світі за цим показником – після Китаю, Індії та Аргентини.

Україна займає вигідне географічне положення, що робить доцільним розвиток бджільництва в масштабах, які дають змогу виробляти продукцію не тільки для задоволення внутрішнього попиту, а й на експорт. Іншим фактором досягнутого поступу були активні пошуки вітчизняних учених і фахівців у напрямі розроблення та запровадження ефективних методів розведення місцевих популяцій бджіл.

Вивчення можливих шляхів прискореного розвитку галузі бджільництва та формування ринку його продукції нині набуває пріоритетного значення. Така ситуація зумовлює необхідність проведення досліджень щодо підвищення ефективності їх взаємодії в напрямі формування ринку продукції бджільництва з метою збільшення продуктивності праці в бджільницькій галузі та більш повним задоволенням потреб в її продукції, свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження А. С. Чміль.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульоване здобувачкою наукове завдання – обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо оцінки сучасного стану і прогнозування розвитку ринку продукції бджільництва України в умовах глобальних викликів, – знайшло нове втілення в представленому дослідженні. При цьому авторкою дисертації була використана достатня кількість інформаційних джерел, а також матеріали нормативно-правового, статистичного та аналітичного характеру. Виклад матеріалів дослідження в дисертації є логічним та послідовним. Окреслені завдання дослідження є вичерпно сформульованими в контексті поставленої мети, а залучення необхідного методичного інструментарію дозволило авторці отримати необхідні наукові результати для досягнення мети дослідження. Зміст дисертації відповідає її темі. Зазначене є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Здобувачкою обґрунтовано мету роботи як розроблення теоретичних засад, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку ринку продукції бджільництва в умовах формування глобальних викликів.

Наукові результати, положення, висновки і рекомендації, які одержані та сформульовані у дисертації А. С. Чміль, ґрунтуються на поглибленому аналізі результатів наукових досліджень, а також офіційних статистичних та аналітичних даних, ресурсів мережі Інтернет. Список використаних джерел для досягнення мети дослідження налічує 181 найменування.

При виконанні дисертаційного дослідження здобувачкою застосовано як загальноприйняті, так і сучасні методичні підходи для вирішення поставлених завдань. Зокрема, застосовані спеціальні (спостереження,

експеримент), загальнонаукові (гіпотеза, аналіз, синтез, дедукція і порівняння) та аналітично-наукові методи досліджень.

Наукове дослідження А. С. Чміль базується на фундаментальних положеннях функціонування ринку продукції бджільництва. Авторкою на основі узагальнення підходів досліджень науковців запропоновано власне визначення поняття «ринок продукції бджільництва».

Заслуговує на увагу авторська концепція методологічних підходів побудови нового сектору бджільництва в моделі AGMEMOD та оцінка сценаріїв розвитку цього ринку, виходячи зі змін зовнішнього середовища функціонування суб'єктів аналізованого ринку.

Наукові положення, викладені у дисертації, сформульовані самостійно та відображають внесок авторки у розвиток економічної науки. Проведений аналіз дисертації та публікацій А. С. Чміль дозволяє підтвердити наявність елементів наукової новизни, які викладено конкретно, послідовно і системно. До вагомих наукових результатів, що сформовані здобувачкою, можна віднести такі: узагальнено теоретичні підходи до розуміння соціально-економічної сутності ринку продукції бджільництва; проаналізовано сучасний стан, тенденції й закономірності розвитку галузі бджільництва та механізму її регулювання; обґрунтовано концептуальні засади розвитку ринку продукції бджільництва на основі прогнозування основних параметрів формування попиту і пропозиції; визначено за допомогою економетричної моделі AGMEMOD кількісний вплив факторів, які формують попит і пропозицію на ринку меду в Україні та розроблено ймовірні сценарії його розвитку в Україні на період до 2030 року; запропоновано пропозиції щодо удосконалення основних напрямів розвитку експорту продукції бджільництва з України.

Наукова новизна отриманих у дисертації результатів, сформульованих висновків і наданих рекомендацій характеризується чітким і вивіреним підходом до вирішення поставленого науково-практичного завдання.

Повнота наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Основні положення і результати дисертації викладено у 14 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 5 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у періодичних наукових виданнях іншої держави, 3 тези наукових доповідей, 2 аналітичних звіти, а також методичні рекомендації.

Положення дисертації, які складають наукову новизну, повністю висвітлені у наукових фахових виданнях та обговорені на науково-практичних конференціях. Сформульовані у дисертації наукові результати, висновки, рекомендації та пропозиції належать особисто авторці, є її науковим доробком. Особистий внесок здобувачки є достатнім і відповідає вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.).

Загальна характеристика роботи

Щодо змісту дисертації, то слід відзначити, що дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 254 сторінках. Дисертація містить 24 таблиці, 71 рисунок та 34 додатка. Список використаних джерел налічує 181 найменування.

Робота написана українською мовою. Стиль викладення матеріалів дослідження відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, вирізняється науковістю, системністю, обґрунтованістю, логічністю та послідовністю. Мета дослідження відповідає темі дисертації. Зміст сформульованих наукових завдань структурно та логічно узгоджений,

їх кількість є достатньою для розкриття теми дисертації та досягнення поставленої мети.

Дисертація має логічну структурну побудову, її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження. Між розділами та підрозділами роботи є належний взаємозв'язок, усі розділи містять рисунки, таблиці, посилання на літературні джерела. Наведені в роботі дані підтверджені в ході дослідження. Висновки до розділів дисертації та загальні висновки до неї є логічними й підтверджені результатами апробації на науково-практичних конференціях, публікацією у наукових фахових виданнях, впровадженням авторських пропозицій у діяльність відповідних організацій.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади розвитку ринку продукції бджільництва» авторкою розглянуто еволюцію наукових поглядів щодо дослідження ринку продукції бджільництва (п. 1.1), здійснено ретроспективний аналіз розвитку бджільництва в Україні (п. 1.2), розглянуто методичний інструментарій проведення наукового дослідження (п. 1.3).

В другому розділі «Аналіз стану та факторів впливу на ринок продукції бджільництва України» здобувачкою здійснено аналіз попиту на продукції бджільництва та розглянуто методи державного регулювання аналізованого ринку (п. 2.1), проведено оцінку сучасного стану світового ринку продукції бджільництва (п. 2.2) та здійснено аналіз сучасного стану виробництва меду в Україні (п. 2.3).

У третьому розділі «Прогнозування та моделювання розвитку ринку продукції бджільництва на основі економетричної моделі часткової рівноваги AGMEMOD в умовах глобальних викликів» розглянуто концептуальні засади подальшого розвитку українського ринку продукції бджільництва (п. 3.1), розкрито моделювання сценаріїв розвитку ринку в умовах мінливості зовнішнього середовища (п. 3.2), викладено результати сценарних прогнозів подальшого розвитку аналізованого ринку (п. 3.3).

Викладене вище свідчить про достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження. Висновки

в цілому відповідають поставленим завданням, відповідно відтворюються в оприлюдненому тексті анотації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Аналіз дисертації та наукових публікацій А. С. Чміль, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати щодо допущення здобувачкою порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Оцінюючи дисертацію А. С. Чміль як завершену, актуальну, теоретично та практично значущу наукову працю, рівень обґрунтованості основних теоретико-методичних, практичних рекомендацій, висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення роботи є дискусійними, а деякі потребують уточнення та додаткової аргументації, зокрема:

1. Високо оцінюючи наукові здобутки авторки, які вона висвітлила в дисертаційному дослідженні, вважається за доцільне в підрозділі 1.3 приділити значно більшої уваги розкриттю методичних підходів до оцінки рівня споживання меду з урахуванням процесу адаптації вітчизняних стандартів статистичного обліку до загальноєвропейських.

2. Дисертантка здійснила потужне аналітичне дослідження аналізу попиту на українську продукцію бджільництва (п. 2.1). Проте, поза увагою дисертантки залишилася проблема аналізу розподілу продукції бджільництва з використанням неформальних зав'язків між домогосподарствами.

3. Авторкою на високому професійному рівні проаналізовано сучасний стан виробництва основних видів продукції бджільництва (п. 2.3). Дана обставина свідчить про глибоке розуміння проблеми, що висвітлюється

в дисертаційному дослідженні. Проте, поза увагою авторки залишився розгляд проблеми функціонування племінного бджільництва. На нашу думку, це б підсилює б актуальність дисертаційного дослідження.

4. Авторка в підрозділі 2.3 дисертації здійснила потужний аналіз ефективності виробництва меду в сільськогосподарських підприємствах, які не є основними його виробниками. Вважаємо за доцільне звернути більшої уваги на оцінку ефективності виробництва меду в господарствах населення, використовуючи методи деталізованого аналізу їх діяльності.

5. Авторка справедливо наголошує, спираючись на емпіричні дані Державної служби статистики України, що нині основним виробником меду є господарства населення. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне в підрозділі 3.1 дисертації розкрити авторське бачення щодо розвитку кооперації в бджільництві. На нашу думку, це б підняло на більш вищий рівень практичне значення дисертаційного дослідження.

Вказані недоліки та висловлені окремі побажання жодним чином не знижують цінності проведеного наукового дослідження, яке є вагомим вкладом в економічну науку.

Загальний висновок

Дисертація на тему: «Розвиток ринку продукції бджільництва України в умовах глобальних викликів» є цілісною, самостійно виконаною працею. У результаті вирішення поставлених теоретичних, методичних та прикладних завдань в дисертації одержано положення і висновки, які відповідають ознакам наукової новизни. Тему дисертації розкрито в повному обсязі, поставлені завдання вирішено, мету досягнуто, що дозволило отримати нові наукові результати дослідження, які мають теоретичне значення та практичну цінність.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.),

наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка Чміль Алла Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент

Професор кафедри обліку і оподаткування
Білоцерківського національного аграрного університету
Міністерства освіти і науки України
доктор економічних наук,
професор

Іван СВИНОУС

Підпис Івана Свиноуса засвідчую
Начальник відділу документообігу
і кадрового забезпечення

Олена ЮРЧЕНКО